

Ђорђе Тасић, *УВОД У ПРАВНЕ НАУКЕ — ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА*, Библиотека „Класици југословенског права”, II коло, св. 10, „Службени лист СРЈ”, Београд, 1995, стр. 458

Издавачка кућа „Службени лист” је недавно издала II коло едиције под насловом „*Класици југословенског права*”. У кратком периоду, под њеним окриљем изашло је више познатих дела истинских класика наше правне мисли. Између Стерије Поповића, Слободана Јовановића и других, своје почасно место заузео је и Ђорђе Тасић, наш знаменити теоретичар, социолог и предатни професор београдског Правног факултета.

Налог је природне заповести да се освајање врхова науке започне са упознавањем сопствених. Но, дело Ђорђа Тасића није само баштина домаће правне науке. Оно припада једном од оних наших (ретких!) правних великана који је у своје време уживао и високу међународну научну репутацију. Зато је веома важно да се овим издањем и након две (релативно скоро) објављене збирке његових чланака (1), то дело у пуној мери и у правом светлу „враћа” нашој правној култури.

У овој библиотеци Тасић је заступљен са два своја најизвршнија списа, а то су „*Проблем ојравдања државе*” (иначе његова докторска теза, овде, додуше, дата у прерађеном и скраћеном облику) и „*Увод у љравне науке — Енциклопедија љрава*” (издање из 1935). Иако су оба дела објављена унутар истих корица, свако од њих заслужује посебну пажњу, па ће сходно томе, овај пут она бити поклоњена *Уводу у љравне науке*, док ће се другом приликом потање приказати и *Проблем ојравдања државе*.

Књига *Увод у љравне науке — Енциклопедија љрава* издата је 1935. године као уџбеник намењен студентима за припрему одговарајућег испита. Доживела је укупно три (четири (2)) издања, која се међусобно у великој мери разликују. Пред нама се налази прво (друго) издање, које, по општем мишљењу, најпотпуније и најбоље изражава основне Тасићеве правнотеоријске идеје.

Тасић је садржину књиге примерио њеној сврси, тако да се у њој налазе разматрања о свим важним правним појмовима. Сама садржина је подељена у четири дела. У првом, под називом „Одређивање појма права у оквиру друштва и других друштвених прописа...” излаже се о појмовима норме, права и државе, о односу

(1) Ради се о збиркама: Ђорђе Тасић „*Избор расљрава и чланака из љеорије љрава*”, издање САНУ 1984. и Ђорђе Тасић „*Расљраве из филозофије и љеорије љрава*”, издање Правног факултета у Београду и Дома културе „Студентски град”, 1992.

(2) Уколико се рачуна и литографско издање под истим насловом, објављено 1931.

права и државе и о неким другим питањима, која су за ова, споменута, најтешње везана (нпр. позитивност права, санкција, сувереност итд). Овај део је кичма целокупне Тасићеве правне доктрине и *срж и суштина саме књиџе*. Други део носи наслов „Право као морални чинилац у ширем смислу” и обухвата питања односа права и морала, проблем циљева права (специјално правде и реда као правних вредности), проблем природног права, злоупотребе права, итд. Трећи део књиџе се бави изворима права и тумачењем права. У њему су најзначајније целине посвећене изворима права уопште, затим обичајном праву, судском прецеденту, а са друге стране методима тумачења, аналогiji и тсл. Коначно, четврти део, чине три одељка: правна наука и основни појмови, преглед појединих правних наука, правна техника. Састав ових одељака представља материја типична за сваки уџбеник Енциклопедије права.

Тасић своја излагања започиње анализом односа појединца и друштва, наглашавајући један објективитет социјалног и истичући мањкавост индивидуално-психолошког објашњења друштва. Но, са друге стране он је и против теорије о постојању колективне свести, одлучно тврдећи: не колективна свест, већ социјална свест у индивидуи настала на бази односа узајамне зависности. Овај факт узајамне зависности у којој се налазе људи који живе у друштву (па и солидарности која се на темељу тог факта ствара) представља, уз психичку активност човека као агенс, онај узрок који објашњава настанак друштвених норми. А норме су, по Тасићу, практични судови управљени на вољу и снабдевени санкцијом. Од свих моментата у норми, санкција је од највеће важности за то какав ће облик норма имати. На овом месту, Тасић суптилно степенујући санкције (почев од гриже савести до државне принуде), констатује да у том низу санкције вишег степена не искључују оне нижег степена, већ их обухватају и чак, понекад, морају да их обухвате не би ли постигле свој ефекат. Овако нијансирана скала санкција, као и њихова функционална веза, Тасића изводи пред познату контроверзу око ширине појма права. Између три најглавније опције (државно право; право као организација и право као социјална свест) Тасић препоручује најшири појам, не само због поменуте постепености санкција, већ и због историјских разлога (*нижи сџуињеви* или *йредсџуињеви* у развоју ка државном праву чине његову нужну допуну), као и због „стегања” обичаја и међународног јавног права под појам права. Али, уз све то, подвлачи се значај прве, „државнопринудне” дефиниције (у којој је главни елемент постојање државне санкције) због огромне социјалне улоге коју има држава. Ипак и ту се могу пронаћи разлози у прилог шире дефиниције, јер и у држави се долази до тачке када прописе (обично највишег ранга) не прати државна санкција. Тасићев закључак је

да право обухвата „све облике у којима се изражава неки *сио-љашни ауторитет* коме се нормално покорава индивидуа”.

Но, међу свима ауторитетима најјачи фактор остаје држава. Саму државу Тасић одређује „као специјалну врсту установе, која располаже влашћу...и средствима материјалне (физичке) принуде”. Додуше, увек осетљиво питање државне физичке силе Тасић релативизује у двоструком смислу. Прво, сама државна власт не изводи се (једино) из физичке силе, већ су ту битни каткад религијски, каткад економски, а понекад (па и данас) идејни и морални фактори. Друго, извршавање својих прописа држава не може постићи само ослонцем на физичку принуду. Напротив, често ће на видело изаћи њена немоћ да надвлада спонтано настало „контра-право” и друге социјалне норме и тада ће држава своје циљеве лакше постићи економским реформама, васпитавањем народа и тсл. Али и поред свега овога држава ипак држи монопол употребе физичке принуде јер, како вели Тасић, „то је важно за одржавање њеног ауторитета”.

Четвороугао у којем се Тасић непрестано креће (друштво, право, држава, појединац) он оцртава на следећи начин. Чак и ако се прими да има опште свести и из ње проистичућих социјалних правила, ова се никако не могу противставити држави третирајући је као пуко средство (које та правила снабдева санкцијом), „јер она вреде тек заједно са санкцијом и техником”. Са друге стране, држава је данас доминантни фактор, који се *од друштва не може одвојити*. Дакако, поред овога, држава има и *улогу сивараоца права*, нарочито тамо где не постоји општа свест, већ се људи и групе разилазе у гледиштима. Било да заповеда оно што сви прихватамо, или да делује у пољу где постоји несагласност интереса и мишљења, држава се користи својом моћи принуде и по томе је право хетерономно. Али, у првом случају (код правила заснованих на општој социјалној свести) оно је очевидно и аутономно, док је на посредан начин аутономно и у другој ситуацији, јер у „име једног вишег принципа ми *признајемо морално ојравдање* (курзив Г.Д.) државног заповедања”. Индивидуа никако није (у друштву и држави) само подложна обавезама, већ је и активна и има одређена права, слободу. Дакле, у праву *хетерономности правила иде скуја са аутономношћу, социјални и државни моменати* (који је *везаности*) са индивидуалним и моралним моментом (дакле слободом акције).

Врлине Тасићевог научног приступа — уравнотеженост, суптилност, синтетичност — нарочито су се испољиле у његовој анализи две основне правне вредности, реда (мира) и правде. Када би у друштву владало једно јединствено осећање правде, правда и ред би ишли уједно. Али како се, нарочито у модерним друштвима, гледишта о правди разилазе, то борба која из тих разлика проис-

тиче може нарушити ред и мир у друштву. Зато је веома важно, сматра Тасић, уочити и нагласити да правда у себи мора да има социјални моменат — да се увек води рачуна о другима и да се борба не води на живот и смрт, а да ред (мир) садржи морални елеменат — свака пацификација је по себи већ једна морална идеја. Ако у структури ових двају вредности може да се уочи овакво преплитање, па чак и заједничко пореко (солидарност) онда се, закључује Тасић, то мора одразити и на стварност. Па ће тако ред, схваћен као регулисана слобода постати оквир за борбу, конкуренцију, такмичење у друштву. „Та еластичност реда и омогућава, уосталом, поклапање (релативно) реда и правде”.

Изложене идеје представљају само најзначајнији и најизразитији сегмент Тасићевих мисаоних прегнућа. Када би покушали да, макар и овлаш, означимо сва, пажње вредна, решења појединих правних питања, која је Тасић у овом делу изнео, то би увелико премашило уобичајене оквире једног приказа. Споменимо само да су Тасићеве идеје о тумачењу права готово задобиле изглед једне систематске теорије о тумачењу. Такође, његово размишљање о основу и карактеру међународног права је веома занимљиво, итд, итд. Управо ово обиље свежих идеја и оригиналних решења један је од главних квалитета ове књиге.

Потребно је још рећи и да све своје мисли и запажања у овом спису Тасић изводи уз богату аргументацију. Готово на свакој страници, али ненаметљиво, са мером и на месту наћиће се понеки, пажљиво одабран и за одговарајућу тему илустративан, пример из правне историје или позитивног права. Ставови правне доктрине наводе се са уважавањем, а када их аутор у појединим питањима оспорава то чини различито и смотрено. Све у свему, целу књигу, поред оригиналности и дубине мисли, красе и Тасићева научна озбиљност и висока ерудиција.

На крају да додамо: ово дело се препоручује својом енциклопедијском ширином свима онима који желе детаљније да упознају Тасићеву јуриспруденцију; али оно, још пре, треба да се нађе у рукама млађих нараштаја правника, јер ће они тако најбоље открити један особени *начин њосмајтрања* права, начин социјалан, хуманистички, нијансиран, начин тако супротан оној аподиктичној одсечности и неопозивости која је донедавно(?) доминирала нашом правном праксом и науком.

Горан Дајовић